

УДК 373.2.015.31:796

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРО НАРОДНІ ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Георгян Н.М., Смелкова А.Д.

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

У статті виділяються педагогічні умови ефективного формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про народні засоби фізичної культури: активізація сприйняття народних засобів фізичного виховання та формування мотивів рухової діяльності; формування уявлень про способи досягнення ідеалу фізичної досконалості; створення умов для самостійного використання дітьми засобів народної фізичної культури. Визначено етапи та особливості методики формування уявлень дітей про народні традиції фізичної культури. Особлива увага приділяється змісту першого (ознайомлювального) етапу, методична спрямованість якого передбачає формування уявлень дітей про народний ідеал тілесної та рухової досконалості та засоби народної фізичної культури.

Ключові слова: народні засоби фізичної культури, народні традиції, народний ідеал фізичної досконалості.

Постановка проблеми. У сучасних концепціях навчання і виховання провідною є думка про необхідність формування особистості з чітко вираженими національними і загальнолюдськими духовними цінностями, розвиненими фізичними силами і здібностями. Висока ідея квітучої, сильної, здорової, творчої, незалежної України вимагає адекватної реалізації в стилі чи способі життя. Цей спосіб життя формується завдяки фізичній культурі, суттєвими компонентами якої є розвиток умінь і навичок, підвищення рухової активності, формування інтересу до рухової діяльності.

Дослідження теорії та історії фізичної культури свідчать, що важливим засобом формування знань та розвитку інтересу до фізичної культури є народна фізична культура. Вона охоплює всю сукупність досягнень у створенні та раціональному використанні спеціальних засобів, методів і природних умов з метою цілеспрямованого фізичного вдосконалення людини.

Особливості народної фізичної культури визначаються через поліфункціональні діалектичні взаємозв'язки багатьох чинників, а саме: психологічний склад тієї чи тієї спільноти людей, їх головні антропометричні характеристики, географічні й кліматичні умови, стан виробничих відносин, економічний і політичний розвиток суспільства, рівень його матеріальної та духовної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії вітчизняної педагогіки проблема фізичного вдосконалення дитини знайшла своє відображення у працях Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, П. Лесгафта, С. Русової та інших. Аналіз ідей класиків педагогіки дозволив визначити методологічну основу дослідження і розглядати фізичні вправи як важливий засіб розвитку знань у дітей про народні традиції фізичної культури.

У сучасних дослідженнях розглядаються різні аспекти народної фізичної культури. Науковці визначають значне місце народної фізичної культури у співвідношенні духовного і тілесного, фізичного і психічного у становленні особистості (Л. Мазур, П. Мартин, Н. Сивачук, М. Стельмахович та ін.).

Система фізичного виховання в Україні розглядається вченими як національний, етичний, філософський комплекс, який спрямовується не лише на зміну зовнішніх параметрів людського тіла, а й на розвиток духовних основ особистості.

Народна фізична культура ґрунтується на системі народних знань, узагальнень, поглядів на закономірності розвитку людини і особливості цілеспрямованого впливу на її природний розвиток специфічними засобами.

Дослідження Е. Вільчковського, Є. Приступи, В. Левків, Р. Мозоли, М. Стельмаховича, А. Цюся та ін. засвідчили, що структурними складовими системи народних знань про фізичне виховання є:

– національний ідеал фізичної досконалості людини;

– народні знання про закономірності розвитку людини, сутність особистості та особливості цілеспрямованого впливу на природний розвиток людини засобами і методами народної фізичної культури.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов формування уявлень дітей про народні засоби фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Народна фізична культура, як і вся культура суспільства, є продуктом творчої діяльності нації. Фізична культура успадковує характерні національні цінності завдяки збереженню народних традицій і звичаїв. Паралельно з завданням удосконалення тіла людини, народна фізична культура впливає на духовний світ – світ емоцій, смаків, етичних і світоуявних аспектів особистості.

Особливості народної фізичної культури визначаються через поліфункціональні діалектичні взаємозв'язки багатьох чинників: психологічний склад тієї чи тієї спільноти людей, їх головні антропометричні характеристики, географічні й кліматичні умови, стан виробничих відносин, економічний і політичний розвиток суспільства, рівень його матеріальної і духовної культури.

Аналіз дослідницьких праць Є. Приступи, В. Левків, Р. Мозоли та ін. свідчать про те, що

в основу впорядкування та системного згрупкування народних засобів фізичного виховання покладено різноманітні критерії й ознаки. Автори розглядають засоби народної культури з погляду їх місця та ролі в житті народу і з погляду їх використання в навчально-виховному процесі. Тому одним із важливих напрямів дослідної роботи було визначення педагогічних умов, які сприяють ефективності формування уявлень дітей про народні засоби фізичної культури: активізація сприйняття народних засобів фізичного виховання та формування мотивів рухової діяльності; формування уявлень про способи досягнення ідеалу фізичної досконалості; створення умов для самостійного використання дітьми засобів народної фізичної культури [4; 5; 6].

У процесі реалізації означених умов враховували, що в основі формування знань лежить принцип емоційного спілкування, який спонукає до обміну руховим досвідом, повертає до культури предків, залучає до рухової діяльності і допомагає розібратися в особливостях національної та регіональної фізичної культури, сприяє вихованню поваги до національної культури, мови, звичаїв, традицій.

В основу експериментальної роботи були покладені засоби, спрямовані на активізацію як пізнавального, так і рухового запитів дітей. Процес формування знань про народні засоби фізичної культури здійснювався за допомогою таких способів, як: сприймання (через мотиваційну рухову діяльність), усвідомлення (через поєднання сучасного і минулого у фізкультурних святах), відтворення (через неодноразове повторення рухових засобів фізичного виховання, що сприяло актуалізації знань та досвіду), творчої діяльності (через пошукову дію та рольові дійства, а також передбачення того чи іншого результату), переживання (через співвідношення власного і загального), пошуку (через нові ситуації та через творчі ситуації).

Спілкування, слово, свята виступали і як засіб, і як прийом. Через фізкультурні свята вони забезпечували засвоєння народних засобів фізичного виховання і формування відповідних знань. Фізкультурні свята містили у собі ряд можливостей, які сприяли пізнанню дітьми специфіки народних засобів фізичного виховання. Привабливість багатьох видів діяльності, які використовували у фізкультурних святах, задовольняла потребу дітей у руховому, гуманно-світоглядному і розумовому насиченні.

На першому (ознайомлювальному) етапі роботи діти повинні були оволодіти елементарними знаннями в галузі народної фізичної культури і основними способами рухових дій, які пропонує народна система фізичного виховання. Для цього використовували скарбницю народної мудрості – фольклор. На заняттях з художньої літератури, ознайомленню з оточуючим формували у дітей розуміння необхідності турботи про своє здоров'я, використовуючи образні порівняння: «Здорова, як вода», «Здоровий, як дуб»; численні прислів'я і приказки: «Найбільше багатство – здоров'я», «Бережи одяг, доки новий, а здоров'я, доки молодий», «Як нема сили, то й світ не милий» та ін.

Звертали увагу дітей на те, що наші прадіди були здоровіші за сьогоденне покоління – зокрема завдяки тому, що багато часу перебували на свіжому повітрі, працювали фізично, вели рухливий спосіб життя, мали повноцінне харчування, жили серед природи. Формували у дітей уявлення про те, що людина – це частина природи, і всі процеси, що відбуваються в докільлі, неодмінно і паралельно відбуваються в людському організмі.

Знайомили дітей з народними поглядами на засоби оздоровлення: повітря, землю, сонце, воду. Для формування мотивів загартовування розповідали дітям про народні погляди щодо цілющих сил землі. Рідна земля завжди асоціюється з образом матері («матінко земле»). На чужині земля з рідного краю гріє серце. Земля годувала й напувала людину, давала їй силу. У теплий період року залучали дітей до ходи босоніж, звертаючи увагу на те, чому наші пращури менше скаржилися на хвороби ніг.

На першому етапі роботи велика увага приділялася також формуванню уявлень про національний ідеал тілесної досконалості. Народні погляди на тілесну досконалість мають досить чітку статеву диференціацію. Так, переважна більшість народних уявлень про тілесну досконалість дівчини асоціюється з природними явищами і процесами. Тому у процесі прогулянок, спостережень звертали увагу дітей, що дівоча врода і краса тіла пов'язується із традиційними для України рослинами («Дівка, як ягідка», «Молода й хороша, як ягідка», «Дівчина, що в лузі калина», «Гарна, як маківка», «Струнка, як тополя»). Фізичний ідеал хлопчиків асоціювали з мужністю, значним розвитком фізичної сили («Знати сокола по польоту, а молодця – по походу»). Пояснювали дітям, що груба фізична сила ніколи не була пріоритетом фізичного виховання серед українців. Ідеал тілесної досконалості хлопчиків формувався також і через підкреслення важливості високого рівня розвитку рухових якостей. Діти із задоволенням пояснювали зміст приказок: «Замашний хлопець», «Здоровий, як лось», «Прездоровий, як дубовий пеньок», «Здоровий, як бугай». Пояснювали дітям, що поряд із фізичною силою, пріоритетне місце народ відводить спритності та швидкості. Для цього використовували влучне українське слово: «Швидкий, як мотиль», «Проворний, як вітер у полі», «Жвавий, як рибка у річці», «В один дух прибіг» та ін.

У деяких дітей при особливі вдалому виконанні фізичних вправ, спостерігали прояви бахвальства, надмірної погорди. Тому в систему роботи включили ще один важливий напрямок, який передбачав формування уявлень дітей про те, що рухові якості важливі, але це не єдиний фактор людської досконалості. Звертали увагу на те, що в народній фізичній культурі визначаються такі якості, як здатність володіти своїм почуттям («Не той сильний, що камінь верне, – тільки сильний, що серце в собі вдержить»); здатність розумно розподілити свої зусилля у просторі і часі («Василію, не бери на силу»); здатність раціонально визначати доцільність застосування своїх фізичних можливостей («Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє»).

Важливою складовою системи роботи з ознайомлення дітей з народною фізичною культурою є формування знань про способи досягнення ідеалу досконалості. Це завдання вирішувалось впродовж другого (відтворювального етапу). Основним засобом було використання народних рухливих ігор, бо саме вони сприяють розширенню уявлень дітей про специфічні народні засоби фізичної культури, удосконалюють психічні процеси, викликають позитивне емоційне відношення до рухової діяльності, стимулюють розвиток рухових якостей та формування різноманітних рухових дій. Українські народні ігри, виникнувши тисячоліття тому, зберігають найцінніші елементи національної фізичної культури.

У давнину народні ігри пов'язувалися з віковими обрядами та річним циклом народних святкувань. У подальшому їх становленні суттєву роль відігравали різноманітні природні умови та історичні особливості розвитку того чи іншого регіону України.

У роботі з дошкільниками використовувались ігри в процесі проведення свят та розваг, а також протягом дня для забезпечення рухової активності («Іваночко, покинь схованочку», «Галя по садочку ходила...», «Піжмурки», «Чорне-біле», «Сірий кіт», «Панас»).

Самобутність української фізичної культури проявляється і в тому, що до нашого часу збереглися традиційна образність та музичність народних ігор. У давні часи слово і мелодія завжди звучали в контексті якоїсь обрядової дії і мали певну практичну спрямованість. Тому в експериментальній роботі використовували ігри у процесі проведення свят і розваг. Фізкультурні свята проводилися один раз на місяць і будувалися на сюжетах свят, обрядів, звичаїв, пов'язаних із кожною порою року. Фізкультурні свята як форма роботи були логічним продовженням усієї системи навчання і виховання та органічно поєднувалися з іншими формами роботи – заняттями, ігровою діяльністю. Їх зміст планувався так, щоб діти могли використовувати отримані знання, рухові уміння і навички. Підготовка дітей до фізкультурного свята проводилася на фізкультурних, музичних заняттях, на заняттях з художньої літератури та ознайомлення з оточуючим, на прогулянках. Підготовча робота мала свої особливості, у залежності від змісту і композиції словесно-рухового матеріалу, індивідуальних особливостей дітей, рівня рухової підготовленості та розвиненості інтересу до фізичної культури.

На третьому етапі (продуктивно-творчому) найбільш ефективною формою роботи з формування уявлень дітей про народні засоби фізичної культури були творчі завдання. Для активізації творчого потенціалу дошкільників використовували наступні завдання:

- підібрати рухи до тексту гри (наприклад, «При долині мак», «Вийшов зайчик погулять», «Питалася мати дочки, чи садила огірочки» та ін.);
- вигадати фізичну вправу (з м'ячем, гімнастичною палицею тощо);
- відтворити рухи за схемою;

– підібрати народну гру до пори року (до свята);

– вирішити ситуацію типу «Якщо б я був найсильнішим (найспритнішим і т. ін.)»;

– підібрати атрибути до українських народних ігор («Шум», «Подольночка», «Косар» та ін.).

Формуванню мотивів рухової діяльності сприяло бажання бути сильними, дужими. Під час виконання завдань творчого характеру діти виражали емоційне задоволення. Вони уважно ставились до вказівок педагога та використовували знання про засоби народної фізичної культури.

Висновки. Отже, формування уявлень дітей про народні засоби фізичної культури забезпечується за умов: активізація сприйняття народних засобів фізичного виховання та формування мотивів рухової діяльності; формування уявлень про способи досягнення ідеалу фізичної досконалості; створення умов для самостійного використання дітьми засобів народної фізичної культури.

Успішне формування знань про народні традиції фізичної культури залежить від емоційного стану дітей. Тому у процесі проведення фізкультурних свят і розваг, організації інших форм роботи з фізичного виховання доцільно використовувати різноманітні атрибути, нестандартне обладнання, ігрові та творчі завдання, імітаційні рухи, національні ігри і вправи спортивного характеру та ін.

Як показало дослідження, діти старшого дошкільного віку дуже емоційно реагують на рухову діяльність, запропоновану в ігровій, сюжетній, змагальній формі, на позитивне оцінювання дорослим їх рухової діяльності.

Спільна рухова діяльність дітей і дорослих, вміння педагога стояти не «над», а «поряд чи разом» із дитиною викликає у дошкільників почуття гордості, задоволення, сприяє формуванню позитивного відношення до фізичних вправ. Своєчасно підказаний дитині спосіб виконання рухів, можливий варіант організації рухової діяльності чи використання непрямих прийомів активізації рухів у дітей позитивно впливає на процес формування знань про фізичну культуру.

При систематичному та послідовному проведенні фізкультурних свят і розваг у дітей сформувались стійкі прояви інтересу, вміння творчо вирішувати рухові завдання. Діти стали більш уважні на фізкультурних заняттях і у повсякденному житті. У них з'явилося бажання більше пізнати про народні засоби фізичного виховання, про результати і перспективи своєї рухової діяльності.

Сюжети дитячих ігор, робіт із зображувальної діяльності збагачуються руховим змістом. У багатьох дітей почали формуватись потреби в систематичних цілеспрямованих заняттях фізичними вправами.

Проведене дослідження не вичерпує різноманітності проблеми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у подальшому пошуку етнографічного матеріалу Слобожанщини; розробці методики використання народної культурної спадщини у системі дошкільної освіти.

Список літератури:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 590 с.
2. Ковальчук О.В. Українське народознавство / О.В. Ковальчук. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.
3. Науменко Т.І. Український музичний фольклор та народні традиції в житті дошкільнят / Т.І. Науменко, І.С. Товма. – К., 1992. – 78 с.
4. Приступа Є.Н. Традиції української національної фізичної культури / Є.Н. Приступа, В. Пилат. – Львів: Троян, 1991. – Ч. 1. – 104 с.
5. Стефанюк С.К. Практичне народознавство / С.К. Стефанюк. – Х.: «ББН», 2002. – 270 с.
6. Цюсь А.В. Традиції фізичного виховання в Україні / А.В. Цюсь // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 15-18.

Георган Н.М., Смелкова А.Д.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА О НАРОДНЫХ СРЕДСТВАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

В статье выделены педагогические условия эффективного формирования представлений детей старшего дошкольного возраста о народных средствах физической культуры: активизация восприятия народных средств физического воспитания и формирование мотивов двигательной деятельности; формирование представлений о способах достижения идеала физического совершенства; создание условий для самостоятельного использования детьми средств народной физической культуры. Определены этапы и особенности методики формирования представлений у детей о народных традициях физической культуры. Особое внимание уделено содержанию первого (ознакомительного) этапа. Методическая направленность данного этапа предусматривает формирование представлений детей о народном идеале телесного и двигательного совершенства и средствах народной физической культуры.

Ключевые слова: народные средства физической культуры, народные традиции, народный идеал физического совершенства.

Georgyan N.M., Smelkova A.D.

State Higher Educational Institution
«Donbas State Teachers' Training University»

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF THE REASONS OF CHILDREN OF THE AGE OF PRIMARY AGE ON POPULATION OF PHYSICAL CULTURE

Summary

Pedagogical conditions of effective formation of representations of children of the senior preschool age about the folk remedies of physical culture are distinguished in the article: activation of perception of popular means of physical education and formation of motives of motor activity; formation of ideas about ways to achieve the ideal of physical perfection; creation of conditions for independent use by children of means of folk physical culture. The stages and features of the method of forming children's representations about the folk traditions of physical culture are determined. Particular attention is paid to the content of the first (familiarizing) stage, the methodological orientation of which involves the formation of children's representations of the people's ideal of bodily and motor perfection and the means of folk physical culture.

Keywords: folk remedies of physical culture, folk traditions, folk ideal of physical perfection.